

פרשת בשלה

הכנה ומוקצה

והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה משנה על אשר ילקטו יום יום: (שמות טז, ה)
(ביצה ב, ב) מאי דכתיב והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו, חול מכין לשבת וחול מכין ליום טוב ואין יום טוב מכין לשבת ואין שבת מכינה ליום טוב.

הכנה דרבה

הגמ' שם דנה באיסור ביצה שנולדה ביו"ט, ורבה אמר שמירי ביו"ט שחל להיות אחר השבת ומשום הכנה, וקסבר רבה כל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה. ומסביר רש"י דאע"ג דבידי שמים הוא, אסור, **דבעינן כל סעודות שבת וסעודות יום טוב שיהו מזומנות ומוכנות מבעוד יום של חול**. ורבה לטעמיה דאמר רבה והכינו וכו', ופרש"י היינו מה שאמר (פסחים מז, ב), **ויליף מהכא דמוקצה דאורייתא**.

עוד שם שאין יום טוב מכין לשבת, ופרש"י דיו"ט נמי קרוי שבת, ובעיא סעודתו הזמנה, והזמנתה בחול, אבל סעודת חול לא חשיבא, ולא שייכא בה הזמנה, הלכך באחד בשבת בעלמא לית לן למיסר ביצה שנולדה ביה משום דאתכן בידי שמים, דסעודת חול לא אצרכה רחמנא זמון מבעוד יום, דלא שייך בה מוקצה.

מוקצה דאורייתא

יוצא לפי רש"י שרבה ס"ל דמוקצה אסור מה"ת, וכן דייק בספר אפיקי ים (ח"ב סי' יז) מרש"י (ביצה כו, ב), בסוגיא דמוקצה לחצי שבת, דאמרינן התם דאם התאנים שהניחם בגג להתייבש לא היו מוכנים בין השמשות ודאי אסורין, וכתב רש"י דאין כאן הכנה מבעוד יום, **ומאן דאית ליה מוקצה, הכנה מבעוד יום בעי, כדכתיב ביום הששי והכינו את אשר יביאו**.

גזירה משום טלטול

והנה מדברי הגמ' (שבת קכד, ב) משמע שאיסור טלטול מוקצה אינו אלא משום גזירה, דאמרינן וטלטול גופיה לאו משום הוצאה היא. וכן באמת כתב הראב"ד (שבת כד, יג) וז"ל עוד אמרו (שבת קכד) אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא. ועוד אמרו (שבת קכג) בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו, שאמרו שלשה כלים קטנים נטלים על השלחן, **נמצא כי מפני חוב הוצאה אסרו בטלטול מה שאסרו שהוא גדר להוצאה**. וכ"כ רש"י (ביצה לז, א ד"ה אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא), וז"ל תחילת הוצאה על ידי טלטול היא, **וכל מה שגזרו אינו אלא משום הוצאה**, והאי דלא גזרו על טלטול כלים ואוכלים, שלא יוכלו לעמוד בהן, לבטל עונג שבת ושמחת יום טוב. וכ"כ (ביצה יב, א) וז"ל שלא נאסר טלטול אלא משום הוצאה וכו'. וא"כ צ"ע א"כ הרי שיטת רש"י שמוקצה אסור מה"ת, א"כ למה כתב כאן שאינו אלא משום גזירה.

חילוק בין אכילה לטלטול

ע"י בספר אגלי טל (מלאכת טוחן אות מ) שיש שני דינים במוקצה, איסור טלטול ואיסור אכילה ושימוש, וכן מבואר במג"א (תקא, יב) שכתב שעצים שנשרו ביו"ט אסור לשרפן אפילו במקומן, דמוקצה אסור בהנאה, ואיסור אכילה והנאה נלמד מוהכינו, הרי לן שאע"פ שאינו מטלטלו עדיין אסור משום שנהנה מהמוקצה.

וכן מבואר במהרש"א (ביצה לג, א) שכתב שאפילו למאי שכתבו התוספות (ביצה ח, א) דלכו"ע שרינן טלטול מוקצה משום אוכל נפש, היינו לסלק המוקצה כגון גריפת תנור ופחיתת הלבנים, אבל להשתמש בדבר מוקצה כסמיכת קדירה בבקעת וכחיצורא ודאי אסור לטלטל, דתשמישו וטלטולו זהו כעין אכילתו דאסור.

וכן מבואר להלכה, דפסק הרמ"א (או"ח תקט, ז) שמותר לטלטל מוקצה לצורך אוכל נפש ושמחת יום טוב, וכתב המשנ"ב (ס"ק לא) בשם המג"א שדווקא כגון לטלטל האפר כדי לאפות במקומו, או לטלטל האבנים המונחים על הפירות כדי לאכול הפירות, אבל לאכול או ליהנות מדבר המוקצה גופא כגון להסיק

במוקצה וכה"ג אסור. והטעם כנ"ל שאיסור טלטול שהוא משום לתא דמלאכה הותר ביו"ט לצורך אוכל נפש כמו שאר מלאכות, אבל איסור ההנאה שנלמד מוהכינו אסור גם ביו"ט, שלא הותר אלא מלאכה.

ולפי"ז מיושב דברי רש"י, שרק לענין טלטול כתב רש"י דהוי משום גזירה, אבל איסור אכילה והנאה שפיר נלמד מוהכינו.

טלטול מוקצה לצורך מצוה ביו"ט

על פי הנ"ל מיישב בספר המרחשת (ח"א סי' ט) סתירה בדברי התוס', שהתוס' (ביצה ח, א) כתבו שמותר לסלק אפר הכירה ביו"ט לאפות הפשטיד"ה, אע"פ שאין ראוי לצלות בו ביצה, דמוקצה אינו אסור לטלטל ביו"ט בשביל אוכל נפש ושמחת יו"ט. ומביא דברי הירושלמי שאם שחט חיה מותר לכסות הדם באפר, אף על גב שהוסק ביו"ט משום מצות כסוי הדם.

אבל בכתובות (ז, א) כתבו התוס' שהמוצא חמץ בתוך ביתו, כופה עליו את כלי, ולא הותר לשורפו משום איסור מוקצה, דאסור לטלטלו.

ותי' המרחשת ששונה האיסור טלטול מוקצה מאיסור אכילה והנאה ממוקצה, שאיסור טלטול הוא מלתא דהוצאה, ואיסור הנאה מלתא דוהכינו, א"כ ביו"ט שמלאכת אוכל נפש הותר, גם טלטול מוקצה שהוא מלתא דהוצאה ג"כ הותר, שהרי הוצאה עצמה הותר, ולכן מותר לטלטל מוקצה לצורך מצוה, אבל איסור הנאה של מוקצה שלא הותר לצורך אוכל נפש, שאיסור הכנה הרי נאמר באוכל נפש, ואסור אפילו לצורך מצוה. והא דהתיר הירושלמי לכסות הדם באפר שהוא מוקצה, אע"פ שגם משתמש בהמוקצה, צ"ל דס"ל מצוות לאו ליהנות ניתנו, ולא נחשב שקיבל הנאה מהמוקצה, וממילא אין כאן אלא טלטול גרידא ומותר.

ולפי"ז מיושב דברי התוס', דמרא דשמעתתא דכתובות הוא ר"י שס"ל שאסור לתקוע בשופר של עולה, משום דס"ל מצוות ליהנות ניתנו, א"כ לדידיה אסור אפילו תשמיש של מצוה.

אבל עדיין יש להעיר שלכאורה בשריפת אין כאן שימוש במוקצה, דבשלמא בכסוי הדם הרי משתמש בהאפר לכסות הדם, אבל בשריפה הוא מכלה החמץ ואינו משתמש בו, וצ"ע.

הנאה דממילא

הרשב"א (שבת כט, א) חידש שיש נ"מ בין הנאה בידים להנאה דממילא, דהנה אמרינן התם לענין הסקה בכלים, דכי אדליק בה פורתא הוה ליה שבר כלי, וכי קא מהפך באיסורא קא מהפך.

וכתב הרשב"א דמכאן נראה דאין איסור ליהנות מן המוקצה, דהא לא קשיא ליה אלא היכי מהפך בהו, כלומר שאסור לטלטל, הא אי לא מהפך בהו אף על פי שהתבשיל מתבשל בו אין בכך כלום, שלא אסרו אלא לטלטלו או לאכלו, ואפילו להשתמש בו בידים כגון הדלקה או לסמוך בו כרעי המטה ואפילו במקומו, שאינו מזיזו ומטלטלו, אבל **הנאה הבאה ממילא שפיר דמי**. אלא אם כן תדחה דשאני הכא דמיקלא קליא איסורא הא במוקצה בעין אסור ליהנות ממנו, והראשון עיקר.

אבל יש להעיר מהא דמותר לשכב על מטה שיש עליו קש משום דהוי טלטול בגופו, ואם איתא הרי אסור משום שמשתמש במוקצה, וכאן הרי עושה מעשה ואינו ממילא. וראיתי בשו"ת מנחת שלמה (א, יד) דהאיסור של השתמשות הוא רק בצירוף עם טלטול, וכגון שמטלטל את האבן לישוב עליו או לסמוך בו קדירה, או מסיק בעצים של מוקצה דאע"פ שאינו מזיז אותם אפי"ה אסור כיון ששורף ומשנה את גוף העצים.

ישיבה על מוקצה

כתב הגרע"א (או"ח שכה, ד) וז"ל וע' בחי' הרשב"א (שבת כט, א) שכ' דהעיקר דמוקצה מותר בהנאה ולא אסרו אלא לטלטלו או לאכלו. ואפי' להשתמש בו בידים כגון הדלקה או לסמוך בו כרעי המטה אפי' במקומו שאינו מזיזו ממקומו אסור עכ"ל. ולפי"ז ודאי אסור לישוב על אבן. דמה לי סומך כרעי המטה או סומך עצמו עליו.

אמנם המשנ"ב (שח, פב) על הא דאיתא (שח, כ) דחריות (פי' ענפים) של דקל שקצצם לשריפה, מוקצים הם ואסור לטלטלם ישב עליהם מעט מבע"י, מותר לישוב עליהם בשבת. וכ"ש אם קשרן לישוב עליהם, או אם חשב עליהם מבע"י לישוב עליהם, אפילו בחול.

וכתב המשנ"ב היינו טלטול ממש, אבל לישב עליהם כשאין מזיון ממקומן ודאי שרי. ואפילו כשמזיון ע"י ישיבתו מצדד המג"א להקל דלטול מן הצד הוא כל זמן שאין מזיון בידים. ומצאתי במאירי שגם הוא הסכים לזה רק שכתב דבמקום שאין צורך ראוי לפרוש מזה. וק' הרי משתמש במוקצה.

ספק מוקצה

איתא בשו"ע (או"ח של, ח) נולד לח', או ספק בן ז' או בן ח', שלא גמרו שערו וצפרניו, אסור לטלטלו אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני צער החלב שמצעה. וכן היא בעצמה יכולה להוציא בידה החלב המצער אותה. וכו' המשנ"ב (ס"ק לא) שהאחרונים הסכימו דדוקא כשידוע שהוא בן ח"ת כגון שבעל ופירש, אבל מספק מטלטלין כל תינוק. מבואר שספק מוקצה מותר.

וק' שמצינו בזה סתירה, דלענין ביצה שנולדה בשבת כתוב בשו"ע (או"ח שכב, א) שביצה שנולדה בשבת, אסור אפי' לטלטלה. ואפי' נתערבה באלף, כולן אסורות. ויכול לכוף עליה כלי, שלא תשבר, ובלבד שלא יגע בה.

וכ' המשנ"ב (ס"ק ב) דהוי דבר שיש לו מתירין, וק"ל דדשיל"מ אפילו באלף לא בטיל. והטעם דעד שעתה יאכלנה ויטלטלנה בחשש איסור יותר טוב שימתין עד שתחשך ויהיה כולם בהיתר. וכן אם הוא ספק אם נולדה בשבת או מקודם ג"כ אסור מטעם זה, אף דבכל דוכתא קי"ל דספיקא דרבנן להקל.

וכן מצינו בשו"ע (או"ח תצז, ג) שספק צידה אסור, כגון מצודות חיה דגים ועופות שהיו פרושות מערב יום טוב ולמחר מוציא בהם, אסורים אלא אם כן ידוע שניצודו מבעוד יום. ואם מצא המצודות מקולקלות מבערב יום טוב, בידוע שמערב יום טוב ניצודו.

וכ' המג"א (ס"ק ג) אע"ג דקי"ל ספיקא דרבנן לקולא, הכא אסור משום דשיל"מ. או משום שרצו חכמים להחמיר בדבר זה. ועיין במרדכי ביבמות שמצינו כמה ספיקות דרבנן לחומרא לכן אין לדמות זה לזה.

מבואר במג"א שיש שני סברות למה החמירט בספק, אבל המשנ"ב (ס"ק ז) רק העתיק הטעם הראשון, וז"ל ואע"ג דלכמה פוסקים עיקר צידה ביום טוב אינה מן התורה, וכמו שסתם ג"כ המחבר בסיומן תצ"ה ס"ב, מ"מ החמירו כאן אפילו בספיקא משום שהוא דבר שיש לו מתירין, שהרי אפשר לו לאוכלם אחר יום טוב, ובדבר שיש לו מתירין החמירו חכמים אפילו בספק דרבנן. ועי' בשעה"צ (ס"ק י) שלפי סברא זו, אם יתקלקלו הדגים כשימתין עד אחר יום טוב שרי, דלא שייך לומר המתן עד למחר, וכמבואר ביורה דעה סימן ק"ב סעיף ד גבי כללי דבר שיש לו מתירין.

אבל לפי הסברא השניה שהביא המגן אברהם בשם הרב המגיד, דכמה פעמים ראו חכמים להחמיר אפילו בספיקא דרבנן, אין להקל. ובבית מאיר האריך גם כן להוכיח כטעמא בתרא, ובכל גווני אסור. ומכל מקום במקום שיפסד לגמרי אפשר דיש לסמוך אטעמא קמא, שכמה אחרונים לא הביאו רק טעמא קמא.

מוסיף המשנ"ב שהסכימו הפוסקים דלאו דוקא ספק צידה אלא ה"ה כל ספק מוקצה וכו"ש ספק נולד דמחמירין בהו כשל תורה.

דבר שיש לו מתירין בדבר שמשתמש כמה פעמים

ידועים הם דברי הצ"ח (ביצה ג, ב ועוד מקומות) שלא אמרינן דבר שיל"מ אינו בטל, וספיקו אסור, אלא בדבר שאין לו אלא שימוש אחד כגון אוכל, אז אמרינן עד שתאכלנו באיסור תחכה ותאכלנה בהיתר, אבל דבר שיכול להשתמש בו עכשיו וגם לאחר זמן שפיר בטל משום למה לו לחכות הוא רוצה להשתמש גם עכשיו וגם לאחר זמן.

וז"ל הצ"ח, עיין מ"ש בחידושי לפסחים (ט, ב בסוגיא דתשע ציבורין) דמטעם דבר שיש לו מתירין אין לאסור הטלטול, דבשלמא לענין אכילה שמה שיאכל היום לא יאכל למחר אמרינן עד שיאכלנו באיסור יאכלנו בהיתר, אבל לענין טלטול יכול להשתמש גם היום גם מחר יעו"ש. א"כ אם מטעם דבר שיש לו מתירין אתינן עלה על כרחך הך כולן אסורות היינו אסורים באכילה אבל בטלטול מותרין.

ואף למה שיבואר בדברינו בפ' אין צדין דף כ"ד ע"ב [ד"ה אר"י] שאם אנו אוסרין מטעם דבר שיש לו מתירין באכילה שוב ממילא הטלטול אסור, דכל דבר האסור באכילה בשבת ויו"ט ממילא הוא מוקצה וכל מוקצה אסור בטלטול, היינו לר"י דאית ליה מוקצה אבל לר"ש דל"ל מוקצה אף שבמה שהקצהו בידים מודה, וכן פירות שנשרו ממחובר היכי שלא ישב ומצפה ואינו מוכן לעורבים הוא מודה ואסור גם

בטלטול, מכל מקום אם נתערבו ברוב אף שלענין אכילה אין להם ביטול מטעם דבר שיש לו מתירין, אבל לענין טלטול מותרים שהתערבות לא דחה בידים.

כלי "טריף" שהתערב בכלים אחרים

דברי הצ"ח הובאו בפתחי תשובה (יו"ד קב, ו) לענין הא דאיתא התם שכלי שנאסר בבליעת איסור, שנתערב באחרים ואינו ניכר, בטל ברוב ואין דנין אותו כדבר שיש לו מתירין. ומסביר הרמ"א לפי שצריך להוציא עליו הוצאות להגעילו, וכל כיוצא בזה.

וכתב הפתחי תשובה וז"ל ובאמת לענ"ד בלא"ה לא הוי כאן דשיל"מ לפמ"ש לקמן סימן קפ"ז ס"ה בנ"צ שם בשם הגאון בעל צ"ח (ונו"ב) דהא דדבר שיש לו מתירין לא בטיל היינו לענין אכילה דממ"נ מה שיאכל היום לא יאכל למחר, א"כ אכילה זו שרוצה לאכול היום באיסור יאכל למחר בהיתר, אבל לענין טלטול לאיזה צורך לא שייך דשיל"מ שהרי יכול לטלטלו היום וגם למחר ע"ש. א"כ ה"ה גם בזה לא הוי דשיל"מ דהא יכול להשתמש בכלי זה היום וגם למחר, וא"כ השימוש שרוצה להשתמש היום בכלי זה אין לה מתירין.

ולפי"ז מיישב בספר שמירת שבת כהלכתה את דברי המשנ"ב, דיש הבדל בין טלטול התינוק לספק צידה, וביצה שנולד שאין בהם אלא שימוש חד פעמי.

אבל לפי הסברא השניה של המג"א לא מועיל סברת הצ"ח, שלא מטעם דבשיל"מ החמירו.

לפתוח מגירה שיש בה ספק מוקצה

בספר אורחות שבת אסר לפתוח מגירה שיש בה ספק מוקצה. ואע"ג שלפי הצ"ח טלטול מוקצה לא נחשב לדשיל"מ, אבל יש גם הסברא של המ"מ שהחמירו בספק מוקצה.

עוד כתב שלא כל הפוסקים מסכימים לדברי הצ"ח, עי"ש שכן דייק מהגרע"א המובא להלן.

חזקה בדבר שיש מתירין

איתא בשו"ע (או"ח שח, ז) חתיכת חרס שנשברה בחול מכלי וראויה לכסות בה כלי, מותר לטלטלה אפי' במקום שאין כלים מצויים שם לכסותם בה. ואם זרקא לאשפה מבע"י, אסור לטלטלה כיון שבטלה מהיות עוד כלי.

וכ' המג"א (ס"ק יז) שה"ה שנשבר בשבת כמ"ש ס"ו אלא דנקט בחול משום סיפא דזרקא לאשפה מבעוד יום דאם זרקא בשבת שרי לטלטלה כיון שבין השמשות היה תורת כלי עליה.

ועי' ברע"א שאם זה המוצא באשפה א"י אם זרקא מע"ש או בשבת. י"ל אוקי כלי אחזקתו דגוף והיום נשבר. ומ"מ צ"ע אם מהני חזקה בדשיל"מ להסוברים דהרוב לא מהני.

אשה שהדליקה נרות שבת על כסא והתערב באולם

כל זה נוגע למעשה שהיה באשה שהדליקה נרות במלון על כסא, וכשכבה הנרות הכניסו הכסא לאולם. ונשאלת השאלה האם נאסר כל הכסאות מחמת הכסא הזה שנהיה בסיס להנרות.

אלא דיש לדון אולי בטל הכסא בשאר הכסאות. אבל הרי הוי דבשיל"מ, אמנם לפי הצ"ח אין כאן דבשיל"מ, שהרי יכול לשבת על הכסא גם היום וגם אחרי שבת.

אבל יש עוד סברא לומר שאינו בטל משום דהוי דבר שבמנין שאינו בטל, כמו דאיתא ביו"ד סי' קי.

אבל מאידך יש להתיר מטעם שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

הגביהה בהיתר

כתב האור שמח (שבת פרק כד) שלפי הראב"ד ורש"י שהטעם דמוקצה אסור בטלטול הוא משום גזירה דהוצאה, מובן למה הקילו חכמים שאם מטלטל דבר שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו מניחו באיזה מקום שירצה, דכל עיקר דהוצאה היכא שכבר מטלטלו כיון שעקירה ראשונה לא היתה לכך פטור (שבת ה, ב), ואין זה הוצאה, להכי לא גזרו גם בטלטול, וכיון שכבר הוא בידו תו מטלטלו לכל מקום שירצה. יש בזה חידוש שבפשוט הגזירה אטו טלטול בעלמא ולא טלטול במקרה הספציפי הזה.

נפסק בשו"ע (או"ח שח, ג) שכלי שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו בין לצורך גופו, כגון קורנס של זהבים או נפחים לפצוע בו אגוזים, בין לצורך מקומו, דהיינו שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם, ומותר לו לטול משם ולהניחו באיזה מקום שירצה.

וכתב המשנ"ב (ס"ק יג) דכיון שהוא בידו שנטלה לצורך גופו או מקומה רשאי לטלטלה יותר. ולפי המ"א ה"ה אם שכח ונטלה בידו רשאי לטלטלה יותר אף שהנטילה היה שלא לצורך גופו ומקומה, והכריעו האחרונים דהאי היתרא לא שייך אלא בכלי שמלאכתו לאיסור ולא במוקצה מחמת גופו, כגון מעות ואבנים וכיוצא בהן. ובביאור הגר"א (רסו, י"ב) חולק על המ"א וס"ל דלא התירו אלא כשהתחיל לטלטל ברשות.

איזמל של מילה

ולענין איזמל של מילה כתב המשנ"ב (שי, טו) בשם הט"ז שאחרי שמל בו בשבת אין לטלטלו אחר המילה, דהא מוקצה הוא מחמת חסרון כיס הוא, דהא אדם מקפיד שלא להשתמש בו דבר אחר, ודלא כהמקילין לטלטל אותו מטעם דאין מוקצה לחצי שבת, דהא בין השמשות ג"כ היה מוקצה מחמת חסרון כיס, ואין לטלטלו אז לשום דבר, וע"כ אף על פי שעומד למחר למלאכת מילה מ"מ אחר גמר צורך שלו חוזר לאיסור טלטול של בין השמשות, ע"כ יצניעו באותו חדר שהוא מל שם. והמ"א (סי' של"א סק"ה) מסכים עמו ג"כ בעיקר הדין, אך דעתו שיש להחמיר שבעוד שהאיזמל בידו לא יניחנו מידו עד שיניחנו במקום המשתמר, או שיוליכנו לביתו דכל מוקצה שהוא בידו מוטלטלו לאיזה מקום שירצה וכדלעיל (סימן ש"ח ס"ג). ואם הוא ג"כ פורע וצריך להניח האיזמל מידו כתב הא"ר שיקבל אחר מידו והוא יוליכנו שם למקום המשתמר, (וצ"ע שלכאורה כלפי האחר הוי טלטול מחדש). ומ"מ בדיעבד אם הניחו מידו ויש חשש שלא יגנב שם מצדד הא"ר דיש לסמוך על רמ"א וש"ך דסוברים דמותר לטלטלו. ובביאור הלכה (סימן רסו) כתב שבכל מוקצה מחמת גופו צריך לזרוק המוקצה מיד, חוץ מאיזמל של מילה שאף שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס, ואסור לטלטלו אפילו לצורך גופו, מ"מ כשהוא בידו יכול להניחו באותו חדר במקום שירצה, דאי יצטרך להשליך האיזמל מידו וישבר מימנע ולא מהיל.

בישול מיו"ט לשבת

התוס' (ביצה ב, ב) מביאים דברי רש"י (הנ"ל) ותמהים עליו, דאם הכנה דאורייתא היאך אופין ומבשלין מיו"ט לשבת, וכ"ת ע"י ערובי תבשילין, וכי אתי תקנתא דרבנן ועוקר הכנה דאורייתא. ותל' בתוס' דרבה גופיה אזיל לטעמיה דאית ליה "הואיל ואי מקלעי אורחין חזי ליה השתא נמי חזי ליה", ואפילו לדידן דלית לנו "הואיל" ניחא, דכל דבר אפוי ומבושל לא שייך ביה הכנה, שאינו מחוסר רק תקון בעלמא, דמעיקרא הוה חזי ליה, ורק גבי ביצה שהוא דבר חדש שלא היתה בעולם ולא היתה ראויה כלל מעיקרא.

למען ינוח

עד עכשיו דברנו שאיסור טלטול מוקצה אינו אלא משום גזירת הוצאה, אבל הרמב"ם (שבת פרק כד) כתב טעמים אחרים וז"ל, ומה אם הזהירו הנביאים שלא יהא הילוכך בשבת כשל חול ולא שיחת שבת כשל חול, קל וחומר שלא יהיה טלטול שבת כטלטול של חול, כדי שלא יהיה בעיניו כיום של חול ויבוא לתקן ולהגביה כלים מפנה לפנה ומבית לבית ולהצניע אבנים וכיוצא בו, שהרי יושב בביתו בטל ומבקש דבר להתעסק בו, ונמצא שלא שבת, ובטל הטעם שכתוב בתורה "למען ינוח" (שמות כג, יב).

ועוד כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתו לאיסור אפשר שיתעסק בהם מעט ויבא לידי מלאכה. ועוד מפני שמקצת העם הם טיילין ויושבי קרנות וכל ימיהם הם שובתים ממלאכה, ואם יהיה מותר לילך ולדבר ולטלטל כשאר הימים, נמצא שלא שבת שביתה הנזכרת, ולפיכך שביתה בדרים אלו היא שביתה השווה בכל אחד, ומפני זה אמרו שלא יטלטל אלא כלים הצריך להם.

ובספר חיי אדם (הלכות שבת כלל סו סעיף א) אחרי שהביא דברי הרמב"ם והראב"ד הוסיף שסמכו דבריהם על פסוק והכינו את אשר יביאו, דאיכא מאן דיליף בגמ' מפסוק זה דמוקצה הוא דאורייתא, כיון שלא היה מוכן מערב שבת, ולכן אף דלא קיימא לן הכי, מכל מקום סמך גדול סמכו על פסוק זה, שלא לטלטל אלא מה שהוא מוכן מערב שבת, או ממילא או שהכין במחשבה או במעשה בכל דבר לפי תשמישו.

מגו דאיתקצאי

על פי זה כתב החיי אדם מובן הכלל דאמרינן מגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא, דכיון

דלא היה מוכן מערב שבת, נשאר באיסורו.

מתי נאסר טלטול מוקצה

המשנה (ריש פרק כל הכלים) מביא כל הדינים של כלי שמלאכתו לאיסור, ובגמ' (שבת קכג, ב) איתא אמר רבי חנינא בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו, דכתיב בימים ההמה ראיתי ביהודה דרכים גתות בשבת ומביאים הערימות, ועי"ש שבתחילה אסרו טלטול כל הכלים, משום שלא היו נזהרים בהל' שבת, וחזרו והתירו וחזרו והתירו עד שלא נשאר באיסור רק כלי שמלאכתו לאיסור. והקשו המפרשים שמצינו כבר בימי דוד ושלמה שהיה נהוג איסור מוקצה, שהגמ' (שבת ל, ב) מספרת על אשכבתיה דדוד שמת בשבת, ושלח שלמה לבי מדרשא, אבא מת ומוטל בחמה, וכלבים של בית אבא רעבים מה אעשה, שלחו ליה חתוך נבלה והנח לפני הכלבים, ואביך הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו, ולא יפה אמר שלמה כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת.

ותי' בספר שו"ע הרב (או"ח סי' שח סעיף יז) שבזמן נחמיה גזרו על דברים שראויים לשימוש כגון כלי שמלאכתו לאיסור, אבל דבר שאינו ראוי בשבת היה אסור לטלטל אף בימי דוד ושלמה, או אפילו קודם לכן.

כלי שמלאכתו לאיסור לר"ש

נחלקו הראשונים האם כלי שמלאכתו לאיסור שייך למחלוקת ר"י ור"ש במוקצה, תוספות (שבת לו, א) כתבו דלית ליה לר"ש מוקצה אלא מוקצה מחמת חסרון כיס, ודוקא לצורך גופו או מקומו הוא דשרי, אבל מחמה לצל מודה ר"ש דאסור, דתנן בפרק כל הכלים (קכב, ב) נוטל אדם את הקורנס לפצע בו את האגוזים קורדום לחתוך בו דבילה, אבל מחמה לצל אסור, וכר' שמעון היא מדקתני סיפא מחט של יד ליטול בו את הקוץ, ובהנחנקין (סנהדרין פד, ב) מוקי לה כר' שמעון. הרי לן שאפילו ר"ש מודה לדיני כלי שמלאכתו לאיסור. ועי' בחידושי הריטב"א (קכד, ב) שכתב כתוס', ומסביר הטעם דכלים שמלאכתם לאיסור לא מדין מוקצה נגעו בהם לאיסור, אלא טלטול הוא שאסרו גזירה משום הוצאה, וכשם שגזרו בימי נחמיה בן חכליה אפילו בכלים שמלאכתם להיתר. אבל התוספות רי"ד (קכג, ב) כתב שר"ש דלית ליה מוקצה מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפילו מחמה לצל. ונראה שכ"ה שיטת רש"י לקמן (קנז, א) שכתב בד"ה כל הכלים ניטלין - ואפילו מלאכתן לאיסור, ור' שמעון היא.